

Riemer Roukema

De Amerikaanse professor James M. Robinson is een zeer geleerd man. Hij heeft zijn leven lang studie gemaakt van het vroege christendom en daarover veel gepubliceerd. Zijn belangstelling gaat enerzijds uit naar de vraag wie de “historische Jezus” was. Daarmee wordt bedoeld wie Jezus was, maar dan losgeweekt uit de aanslibbels van de latere kerkelijke geloofsbelijdenissen. Anderzijds heeft Robinson een leidende rol gehad in de uitgave van de Koptische geschriften van Nag Hammadi. Dat is een verzameling van oude boeken, veelal met een gnostische inhoud, die in 1945-46 in Egypte is teruggevonden. Daartoe behoort ook het vermaarde, apocriefe Evangelie van Thomas. Dat bevat tal van uitspraken op naam van Jezus die niet of in andere vorm in de bijbelse evangeliën voorkomen.

Professor Robinson is geboren in 1924 en was dus meer dan 80 jaar oud toen hij in 2005 in het Engels een boek publiceerde over wat hij beschouwt als het oorspronkelijke evangelie van Jezus. Dit boek is nu in het Nederlands vertaald onder de titel *Het Jezus-evangelie. Op zoek naar de oorspronkelijke woorden van Jezus*. Op de omslag staat bovendien vermeld: “Met de complete tekst van oerbron « Q »”. Met Q wordt in het nieuwtestamentisch onderzoek een oude collectie ofwel bron (*Quelle* in het Duits) bedoeld die de evangelisten Matteüs en Lucas elk hebben gebruikt bij het schrijven hun evangelie. Vrij breed wordt verondersteld dat al die teksten die Matteüs en Lucas gemeenschappelijk hebben en niet in het evangelie van Marcus staan, uit dat oudere geschrift Q stammen. Daartoe behoren bijvoorbeeld de verhalen over Jezus’ verzoeking in de woestijn, zijn genezing van de zoon van de Romeinse hoofdman, en zijn onderricht zoals dat is verzameld in de bergrede en in andere redevoeringen.

Nu is het een interessante bezigheid na te gaan uit welke oudere bronnen de bijbelse evangeliën zijn samengesteld. Allerlei geleerden hebben geprobeerd de bron Q uit de evangeliën van Matteüs en Lucas los te pellen en die op zichzelf, als een zelfstandig getuigenis over Jezus, te bestuderen. Zo doet ook Robinson dat. Het bijzondere van zijn aanpak is echter dat hij ervan uitgaat dat we Jezus’ eigen onderricht vrijwel alleen maar uit die bron Q leren kennen. De andere getuigenissen, die bijvoorbeeld in Marcus staan, en waaruit Matteüs en Lucas ook hebben geput, beschouwt Robinson voor een groot deel als onbetrouwbaar. Daarin werd Jezus voorgesteld als een soort van schriftgeleerde, terwijl het in werkelijkheid niet eens zeker is of Jezus wel kon lezen. Het evangelie van Johannes is volgens Robinson (en vele anderen) vrijwel niets waard voor het onderzoek naar wie Jezus van Nazaret nu eigenlijk was. Dat zou voornamelijk vroegkerkelijke theologie bevatten. Zelfs Q zou al latere toevoegingen bevatten die niet van Jezus zelf afkomstig zijn, maar uit de eerste gemeente stammen.

Wat was volgens Robinson Jezus’ eigen, oorspronkelijke boodschap? Jezus sprak over Gods heerschappij ofwel koninkrijk. Dat was niet iets dat spoedig uit de hemel op aarde zou komen, want dat hebben Jezus’ discipelen ervan gemaakt. Gods heerschappij is een maatschappij-ideaal waarin mensen niet ten koste van anderen proberen hogerop te komen, en waarin de vicieuze cirkel van egocentrisme wordt doorbroken. Jezus riep de mensen ertoe op te vertrouwen op God als hun liefhebbende Vader, en goed te doen aan armen en zieken. Hij genas zieken en dreef boze geesten uit. Dreigementen die Jezus zou hebben geuit tegen hen die niet in hem geloofden, stammen niet echt van hem, maar zijn hem later in de mond gelegd. Jezus beschouwde zich niet als de Messias, laat staan als de Zoon van God. De term “Mensenzoon” betekent oorspronkelijk niets bijzonders: mensenkind. Dat in de evangeliën de

indruk wordt gewekt dat ook “Mensenzoon” een bijzondere titel was, komt voor rekening van de evangelisten, niet van Jezus zelf. Robinson meent dat Jezus zichzelf zag als Gods woordvoerder, en niet meer dan dat. Deze opvatting over Jezus’ onderricht is niet voor het eerst door Robinson ontworpen; al veel eerder waren er vrijzinnige theologen die een vorm van “bergredechendom” voorstonden. Het bijzondere van Robinson is dat hij zich in zijn studie naar de boodschap van de historische Jezus bij uitstek baseert op de bron Q.

Opvallend genoeg kent Robinson, in zijn selectieve uiteenzetting van wie Jezus was en van wat hij voorstond, geen spoor van twijfel. Dat andere geleerden – toch geen domme mannen en vrouwen – bij bestudering van dezelfde teksten tot andere conclusies komen, vermeldt hij niet. Daaruit blijkt dat Robinson geen wetenschappelijk boek geschreven heeft, maar dat hij zich richt op een breed publiek. Zijn boek straalt de volgende overtuiging uit: “geloof mij nu maar, zo zit het!” Geen greintje relativering.

In feite heeft Robinson, hoe geleerd hij ook is, zich een Jezus naar zijn eigen voorkeur geschapen. Een wijze, vrome man, die wijst op Gods heerschappij en mensen ertoe oproept goed te doen en in vrede met elkaar te leven. Oordeelsprediking past niet bij hem, al geeft Robinson toe dat Jezus volhield dat er een dag des oordeels zou zijn; daarvan zegt hij dat er dan, volgens Jezus, verlossing zal zijn voor wie naar zijn boodschap heeft geluisterd. Alle teksten over een “apocalyptische” komst van Gods koninkrijk stammen niet van Jezus zelf – maar waarom eigenlijk niet? Het verzwegen antwoord luidt: omdat dat niet in Robinsons beeld van Jezus past. Zo’n aangepaste Jezus bevat ook ons misschien het best, maar was hij echt zo?

Zo heeft dit boek, dat zo’n sympathiek en menselijk beeld van Jezus’ prediking schetst, een tragische kant, als we ons realiseren dat het is geschreven door een zeer geleerde auteur, die zijn leven lang van deze materie studie gemaakt heeft. Zou hij in staat zijn geweest een iets ander perspectief op dezelfde teksten in te nemen, dan had hij een heel ander boek moeten schrijven.

James M. Robinson, *Het Jezus-evangelie. Op zoek naar de oorspronkelijke woorden van Jezus* (vertaald door dr. Marianne Storm), Erven J. Bijleveld, Utrecht, 224 blz., € 17,50